

BALÁZS SÁNDOR

A MAKARENKOI KÖZÖSSÉGDEFINÍCIÓ ÉS AZ EGRI NÉPI KOLLÉGIUMI KOLLEKTÍVÁK

A közösségi nevelés a szocialista pedagógiánk kulcskérdése. Mint ilyen, mégis állandó vita tárgya. A hivatalos dokumentumokban évek óta hangsúlyozottan a közösségi nevelést állítják a figyelem középpontjába.

A gyakorlatban azonban mégis sok problémával találkozunk az iskolákban e fontos feladat terén.

A pedagógiai publikációkban az utóbbi időben jópár olyan gondolatot is lehet olvasni, melyek a közösségi nevelés válságát hangsúlyozzák.

KRONSTEIN Gábor "A közösségi emberfogalom válsága"¹, INKEI Péter "A közösségi nevelés válsága"², ZALKA György "Tétova gondolatok a közösségi nevelésről"³ és "A közösségi nevelés néhány kérdése"⁴ címmel fejtik ki a válságot kifejező nézeteiket.

ZALKA György megfogalmazta, "hogyan a pedagógusok tudatában a közösségi emberfogalom, a szocialista embereszmény nem kifakult az idők során, hanem azt hiszem, hogy ki sem alakult, nem is tudatosult kellőképpen."⁵

Ennek számos oka közül az alábbiakat emelem ki:

- a közösségi embereszmény szocialista felfogása meglehetősen "idegen" volt a nevelők körében a felszabadulást követő években;
- a nevelők jelentős részének elméleti, pedagógiai felkészültsége hiányos, nincsenek szociológiai, nevelépszichológiai ismereteik;
- nevelési rendszerünk alapelve 35 év óta a nevelésközpontú iskola megvalósítása, ugyanakkor iskoláinkat az oktatásközpontúság jellemzi;
- a tudományos elmélet sem adott megfelelő válaszokat a bekövetkezett sajátos változásokra, így a pedagógusok jórészt sokéves gyakorlatukra, rutinjukra támaszkodva végzik a közösségi nevelést;
- még ma is tisztázatlan a közösségi nevelés egyes elméleti és gyakorlati kérdése.⁶

Úgy tűnik, hogy 30-40 esztendővel ezelőtt kevesebbet tudva a szocialista közösségről, de nagyobb hittel végezték pedagógusaink e munkát.

Hazánkban 1948-ban adták ki Makarenko "Válogatott pedagógiai tanulmányai"-t. KISS Árpád úgy jellemzi ennek jelentőségét, hogy "Makarenko művén át kitágult a pedagógiai látóköreink."⁷

A felszabadulást követően alig ismerték a közösségi nevelés alapelveit, módszereit, mégis öntudatosabb, elkötelezettebb gyermekeket neveltek.

Ez az eredményes munka irányítja időről időre a figyelmet a népi kollégiumi mozgalomra, mely "a fiatal magyar demokrácia egyik legnagyobb alkotása volt."⁸

A közösségi nevelés eredményeinek növelésében szükség van minden hasznos tapasztalat felhasználására.

Így jutottam el az Egerben létrejött népi kollégiumok történetének feltárásához: nevelőmunkájuk vizsgálatához, melyet jelen dolgozatomban a makarenkoi közösségfelfogással összehasonlítva teszek meg.

A KÖZÖSSÉG FOGALMÁNAK MAKARENKOI KONCEPCIÓJA

Makarenko a közösségi nevelést állította első helyre pedagógiai rendszerében. Mély meggyőződése, hogy a kommunista nevelés legfontosabb formája a közösség.

Mi a közösség? Nagyon sokat tette fel Makarenko e kérdést.

"A közösséget nem képzelhetjük el csupán úgy, mint egyes egyének összességét."⁹

Írásaiban utal arra, hogy többféle elképzelés alakult ki a közösségről.

"Egyesek így vélekednek: A közösség, mint valóság nem létezik. Reális csupán az egyéniség.

Mások azt mondják: Az egyén, mint a társadalmi valóság önálló tényezője nem létezik. Csupán a társadalom létezik.

Voltak, akik a következő módon próbálták meghatározni:

"A közösség olyan együttműködő személyek csoportja, akik együttesen reagálnak valamilyen ingerre."¹⁰

Makarenko határozottan elutasítja ezeket a közösségmegfogalmazásokat, ezek nem férnek be a szocialista álláspontba.

"Valamelyest megközelíti a mai álláspontunkat - írja Makarenko - Arkin professzor közösségmeghatározása, amikor ilyen ismérveket ajánl:

"A környezet és a szervezet közös volta és öntevékenység."¹¹

Ugyancsak közelinek ítéli Fortunatov meghatározását, aki közösségnél az "organikus vagy szociális szükségletek együttes kielégítését" hangsúlyozza.¹²

A közösség ismérvjegyeit 1931-32-ben az alábbiak szerint rögzített;

- A közösség kontaktusban lévő egység, amely az egyesülés szocialista elvén alapul.
- A közösség az egyes egyéniséggel szemben az egész közösség szuverenitását ismeri el.
- A közösség, amikor elismeri az egyénnek azt a jogát, hogy önként legyen a közösség tagja, ugyanakkor megköveteli tőle, hogy mindaddig, amíg tagja a közösségnek, feltétlenül engedelmeskedjék neki, amint az a közösség szuverenitásából következik.
- A közösségnek csak akkor van létjogosultsága, ha az embereket olyan tevékenység feladataiban egyesíti, amely nyilvánvalóan hasznos a társadalomnak.¹³

Az 1936-ban megfogalmazott definíciója ezekre a kritériumokra épít:
"A közösség a dolgozók olyan szabad csoportja, akiket a közös cél, a közös tevékenység egyesít; irányító szervekkel rendelkező, fegyelmezett, felelősségét érző csoport."¹⁴

Ugyanezt az összefüggést másutt így fogalmazta meg:

"A közösség élő szociális szervezet; már csak azért is szervezet, mert szervei vannak; van benne meghatalmazás, felelősség, a részek egymáshoz való viszonya, kölcsönös függése - s ha mindez nincs, akkor nem beszélhetünk közösségről, hanem csak tömegekről vagy gyülekezetről."¹⁵

KÖZÖSSÉGEK AZ EGERI NÉPI KOLLÉGIUMAIBAN

Megfeleltek-e az Egerben működő népi kollégiumok a Makarenko által megfogalmazott közösségi kritériumoknak? Igazi közösségek voltak-e ezek? A vizsgálatnál - az egyszerűség kedvéért - egy definíciót veszek alapul,

és pedig az alábbi:

"A közösség a dolgozók olyan szabad csoportja, akiket a közös cél, a közös tevékenység egyesít; irányító szervekkel rendelkező, fegyelmezett, felelősségét érző csoport."¹⁶

További szempontom a vizsgálatnál, hogy a fogalomból kiemelek részleteket, s azt vizsgálom, hogyan érvényesültek ezek a népi kollégiumok nevelőmunkájában, elveiben.

A közös cél az első, amit Makarenko hangsúlyoz megfogalmazásában, mely legfontosabb erő a közösségben, és összekapcsolódik az egyén fejlődési szükségletével.

A népi kollégiumokban folyó nevelőmunka közös célját KARDOS László fogalmazta meg:

"A cél az, hogy minél előbb és minél nagyobb számban társias típusokat, tehát kollektív közösségi típusokat kell kifejlesztetnünk, ill. fejlődéstüket előmozdítanunk. A közösségi típusú kollégisták legyenek önálló, praktikus emberek, álljanak közel a gyakorlati munkához még akkor is, ha elméleti kérdésekkel foglalkoznak, és az életbe való termékeny bekapcsolódás útját önállóan tudják kitapogatni."¹⁷

Városunk népi kollégiumaiban a tanulók a közös célokat a szobaszövetkezeti taggyűléseken határozták meg. A célok megjelölésében - Makarenko elméleti munkásságának mély ismerete nélkül - annak rendszerét alakították ki. A céljaikat közeli, közbülső, távoli szakaszokra bontották, s szerepeltek benne az egyéni, a szobaszövetkezeti, a kollégiumi közösség érdekében végzendő elhatározások.

A közeli célokat legtöbbször a kéthetente megtartott szobaszövetkezeti taggyűléseken jelölték meg. E célok között szinte minden kis közösségnél elsőként a szobák dekorálását, takarítását, otthonossá tételét határozták el, hogy azok "még külsőségükben se hasonlítsanak zord internátusi intézményekhez."¹⁸

A közbülső célok egyaránt kapcsolódtak egy-egy szobaszövetkezethez, vagy a kollégium egész közösségéhez. Bekapcsolódtak a tanulószobák szépítésébe, meszelésébe, rohammunkával építették meg a röplabdapályákat, rendezték a kollégium környezetét."¹⁹

Távoli célként pedig mindannyiuk előtt - mint lehetőség - ott volt a felemelkedés lehetősége, hogy közelebb kerülhetnek a kultúra értékeihez,

hogy új embert kovácsolnak ezekben a népi kollégiumokban, akik képesek megforgatni az egész világot.

Második részeleme a makarenkoi közösségfogalomnak a közös tevékenység.

A közös tevékenység egyesítette a kollégiumok tagságát. Nagyszerűen megvalósították azt a fontos pedagógiai elvet, hogy a személyiségfejlődésben döntő a tevékenység, a tevékenykedtetés. A korabeli jegyzőkönyvek alapján megállapítható, hogy felelősségteljes, társadalmilag hasznos tevékenységet végeztek a tanulók. Megszervezték az üzemlátogatásokat, a falujárásokat. Nagy jelentőségű esemény volt minden ilyen találkozás a kollégistáknak. Megismerték a munkások, a falu életét, bemutatták kollégiumi életüket, kultúrműsort adtak."²⁰

Meggyőző munkájuk hozzájárult ahhoz, hogy az 1947 augusztus 31-én megtartott választásokon megyénkben a demokratikus erők győztek.

A népi kollégiumok tanulóifjúsága különösen nagy aktivitást fejtett ki az iskolák államosítása érdekében. Az államosításért folytatott tevékenységük valóságos harc volt, melyet nehezített az a tény, hogy a tanulók többsége erősen vallásos nevelést kapott, szüleiket továbbra is befolyásolta az egyház. A kollégisták előadásokat, vitákat tartottak, érveltek, érzelmileg befolyásolták társaikat.²¹

Talán legjelentősebb politikai tevékenységük volt a vallás és az egyházi reakció elleni harc. E harcot először a kollégiumon belül kellett megvívni, ugyanis a kollégisták döntő többsége vallásos volt, és rendszeresen hitéleti tevékenységet fejtett ki. A kollégiumok vezetősége türelemmel és megfelelő toleranciával kezelte a vallásos tanulókat.²²

Nem tiltották meg a kollégiumi tanulóknak, hogy részt vegyenek az egyházi rendezvényeken, de tudatosan olyan ismereteket adtak, olyan tevékenységet biztosítottak számukra, melyek ellentétesek voltak az egyház által hirdetett hittételekkel és vallási gyakorlattal. E tudatos, a kommunista párt megyei és városi vezetésével végzett nevelőmunka eredményekéért elértek, hogy a népi kollégisták szervezői, hangadói, cselekvő részesei lettek az egyházi reakció elleni harcnak. E küzdelem 1948 november és decem-

ber hónapjaiban Egerben erősödött fel leginkább. Több esetben került sor Mindszenty és az egyházi reakció elleni tüntetésre.²³

A kollégiumokban folyó tevékenységek közül végül - ez nem sorrendiséget jelent - a tanulási tevékenységet említem meg.

A kollégisták megismerhették a természet- és társadalomtudomány legújabb eredményeit, ezek kapcsán erősödött materialista szemléletük.

A kollégiumi szemináriumokon feldolgozták a marxizmus-leninizmus alapismerteteit. Rendszeresen tájékoztak a bel- és külpolitikai kérdésekben, közvetlen kapcsolatot alakítottak ki a MDP megyei és városi vezetőivel. (Mint jellegzetességet emelem ki, hogy az egri népi kollégiumok tanulói csak a kommunista párttal alakítottak ki kapcsolatot, azonosultak a párt célkitűzéseivel, azok megvalósítására mozgósítottak.²⁴)

Harmadik részeleme a makarenkoi közösségfogalomnak az irányító szervezet.

Az egri népi kollégiumokban mindenütt kialakították ezeket a szerveket. A makarenkoi rendszerben különösen nagy szerepe van az elsődleges közösségnek. Azt vallja, hogy "...a közösség szervezése az elsődleges közösség kérdéseinek megoldásával kezdődjék. Az elsődleges közösség, vagyis az a közösség, amely nem oszlik már fel további kisebb közösségekre, legalább hét, és legfeljebb tizenöt tagból álljon."²⁵

Ilyen, ennek a követelménynek megfelelő primér közösségeket, szobaszövetkezeteket alakítottak városunk népi kollégiumaiban.²⁶

A szobaszövetkezetek nem bomlottak kisebb közösségekre, de irányításukat az általuk választott tisztikar végezte, mely szobaszövetkezeti elnökből, kulturális, honismereti, sport, ifjúságpolitikai és gazdasági megbízottakból állott. A szobaszövetkezetek tisztikarát nyílt szavazással választották meg.

E kis közösségek jó talajt, megfelelő teret, alkotó tevékenységet biztosítottak tagjaik fejlődéséhez; a társadalmi haladás irányában orientáltak a tanulókat, jó szinterei voltak az életre nevelésnek.

Magasabb szintű szervezeteket jelentett a szövetkezeti tanács a népi kollégiumokban. Összefogta a szobaszövetkezetek munkáját, a havonként rendszeresen megtartott üléseken értékelték az elmúlt időszak munkáját, meghatározták a jövő feladatait.

Az üléseiken felvett jegyzőkönyvekből kiemelt részletek is ezt igazolják:

"...a kollégium ellátása nincs fedezve, ezért fölkérem a tagságot, hogy a kollégium gondnoka által megállapított természetbeni járandóságot a leg-
rövidebb időn belül szállítsa be a kollégiumba".²⁷

Nagy erőfeszítéseket tett a tanács a kollégiumi életet hátráltató ta-
nulók kiszorítására, a közösségek fejlesztésére.

A II. Rákóczi Ferenc Népi Kollégium tanácsa fogalmazta meg:

"A konkolyok már kihullottak közülünk, s így nincs, ami hátráltatja a to-
vábbi haladást. Előre hát az eszményibb kollégiumi élet felé...alakuljon
ki az a közösségi szellem, mely elkerülhetetlen egy jó kollégium életé-
ben."²⁸

A szervek között jelentős szerepe volt a kollégiumi életük egy-egy terü-
letét átfogó bizottságoknak (kulturális, ifjúságpolitikai, honismereti,
sport, gazdasági bizottság), melyek a népi kollégiumokban a funkcionális
szerkezetet jelentették, és kiszélesítették a tanulók tevékenységben meg-
jelenő felelősséget.

Eger népi kollégiumaiban aktívan tevékenykedett a kollégium vezető-
sége (tisztikara), mely a kollégiumokban működő társadalmi szervek szo-
baszövetkezetek, szövetkezeti megbízottak, szövetkezeti tanács, bizottsá-
gok - munkáját fogta össze.

Az irányító szervek közül legmagasabb szintet a népgyűlés jelentette.

Lényeges kérdések megvitatására, döntések meghozatalára szolgáló fórum
volt ez. Pl.: igen lényeges kérdés volt az iskolák államosítása. E kér-
désben így foglaltak állást a II. Rákóczi Ferenc Népi Kollégium népgyűlé-
sén:

"...nekünk népi kollégistáknak leginkább szívügyünk az egyházi iskolák
államosítása. A népgyűlés ezen akaratát írásba foglalja, ezt mindenki el-
fogadta, és személyesen alá is írta."²⁹

A kollégiumon belül tevékenykedő szervek között megemlítem még a népbíró-
ságot. Tagjait választották, üléseiket havonta tartották. Határozataikról
a Népbírószági Közlönyben tájékoztatták a tagságot. Például: "Szomorúan
kell megállapítani, hogy az az ember, aki féléléig a kollégium titkára
volt, s módjában lett volna az ifjúság bizalmát megszerezni, visszaélt
ezzel.

Két normalevelet sem adott le, mellyel pedig a NÉKOSZ normájának emelke-
dését szabotálta.

A kollégiumban mint kiskirály élt.

A legnagyobb bünt követte el, amit kollégista elkövethet, visszaélt a közösség bizalmával.

A népbíróság a következő határozatot hozta: tagságát azonnali hatállyal megszűntnek nyilvánítja, s köteles a kollégiumot egy napon belül elhagyni. Továbbá a népbíróság kollégiumi jelvényétől és igazolványaitól megfosztotta."³⁰

Határozataik nagy felelősségről tanúskodnak. Nem túrték a rendbontókat, a közösségek erejében bízva igyekeztek rájuk hatni: "Neveletlenek neveltek neveletleneket."³¹

Döntéseik nagyfokú pedagógiai fogékonyságra utalnak: nem a megbélyegzés, nem a kiközösítés volt a cél, az elmarasztalás arányban volt az elkövetett vétkekkel. Ha szükséges volt, "robbantottak", a büntetéssel a közösség érdekeit védték. Mi ez, ha nem a fegyelmezés makarenszki koncepciója? És egyben a közösség makarenszki koncepciójában szereplő részlelem - a felelősségét érző és kifejező csoport tevékenysége.

A felelősségét érző csoport hasonló, konkrét megnyilvánulása volt a kritika-önkritika gyakorlása. Nem minden apró hiba után vonták felelősségre a tanulókat, nem követelték, hogy minden ilyen esetben önkritikát gyakoroljanak. Ha azonban olyan hibát követtek el, mely sértette a közösség, a kollégium érdekeit, akkor nem hunytak szemet a vétkek felett, hanem éltek a kritika lehetőségével. A kritikát nyíltan a szobaszövetkezeti üléseken, a népbírósági tárgyalásokon, a taggyűléseken gyakorolták.

Az egri II. Rákóczi Ferenc Népi Kollégium tanulóinál a kritika-önkritika gyakorlásának egyedi módjával is találkoztam.

"Egyéni napló"-ban rögzítették tapasztalataikat a tanulók, leírták a legfontosabb eseményeket, azok végrehajtását, a sikert, sikertelenséget, de egyúttal eltervezték a következő napi teendőket is.

Részletek Jedlicska Gyula egyéni naplójából:

"Délután tanulok, majd a "Gőz fürdőbe" megyek. Közben szöveget veszek a falitábla fölszögelésére. A fürdőből visszajöve tanulok, majd plakátot csinállok a szoba számára. Vacsora után tanulás, napló írás és szereppróba.

Tíz órakor fekszem le.

Holnapi napra: elhatározom, hogy reggel 5-ko fölkelek, átnézem még a tanulnivalókat. Majd délután a hospitálási dolgot csinálom meg és a ta-

nításom egy észét. Gyakorolni is szeretnék holnap."³²

Felelősségét érző csoportként tevékenykedtek a népi kollégiumok a falujárásnál, az üzemlátogatásnál, az iskolák államosításáért vívott harcban, a klerikális reakció elleni küzdelmükben.

A makarenkoi értelemben vett igazi közösségek voltak-e a városunkban több mint egyszázharminc tanulónak otthont adó népi kollégiumok? Úgy vélem, hogy ez a rövid összevetés - a makarenkoi közösségfogalom részelemeinek vizsgálata nevelőmunkájukban - is bizonyítja, hogy az egri népi kollégiumok tanulói közösséget alkottak. Makarenko elméleti munkáiból keveset ismerve - de nagy hittel - közösségi alapelvű nevelési gyakorlatot valósítottak meg. Tevékenységük, eredményeik tanulmányozása mindenképpen erősíti a közösségi nevelésbe vetett hitet, haladó hagyományaik felhasználása ma és holnap is nélkülözhetetlen feladat szocialista nevelőmunkánkban.

JEGYZETEK

1. Kronstein Gábor: A közösségi emberfogalom válsága
Valóság, 1979. 1. sz. 78-85. 1.
2. Inkei Gábor: A közösségi nevelés válsága
Valóság, 1979. 4. sz. 95-97. 1.
3. Zalka György: Tétova gondolatok a közösségi nevelésről
Köznevelés, 1979. június 15. 15-16. 1.
4. Zalka György: A közösségi nevelés néhány kérdése
Köznevelés, 1980. március 21. 5-6. 1.
5. Zalka György: Tétova gondolatok a közösségi nevelésről
Köznevelés, 1979. június 15. 15. 1.
6. U.o.
7. Kiss Árpád: Munkám eredményes volt.
Jegyzetek Makarenko tanulmányaihoz. Köznevelés, 1949. 1-2. 5-7. 1.
8. A NÉKOSZ megalakulásának évfordulóján
Szabad Nép, 1956. július 10.
9. Makarenko művei V. kötet 215. 1.
10. U.o. 420. 1.
11. U.o. 422. 1.
12. U.o. 422. 1.
13. U.o. 424. 1.
14. Makarenko művei VII. kötet 14. 1.
Akadémiai K. - Tankönyvkiadó Bp. 1955.
15. Makarenko művei V. kötet 215. 1.
Akadémiai K. - Tankönyvkiadó Bp. 1955.
16. Makarenko művei VII. kötet 14. 1.
Akadémiai K. - TKK. Bp. 1955.
17. Fényes szelek nemzedéke II. kötet 941. 1.
Akadémiai K. Bp. 1978.
18. II. Rákóczi Ferenc Népi Kollégium (továbbiakban: II.RFNK)
József Attila Szövetkezet. Jegyzőkönyv. Eger, 1947. X. 9.
Jedlicska Gyula iratai (továbbiakban: JGYI)
19. II.RFNK Szövetkezeti tanácsülés. Jegyzőkönyv
Eger, 1947. X. 9. JGYI

20. Darvas Andorné visszaemlékezése (magnós interjú)
21. Egyéni napló. 1947. XI. 1.-1948. IV. 30-ig.
1947. XI. 13. JGYI
22. Jedlicska Gyula visszaemlékezése (interjú)
23. Darvas Andorné visszaemlékezése (magnós interjú)
24. Jedlicska Gyula visszaemlékezése (interjú)
25. Makarenko művei V. kötet 239. 1.
Akadémiai K. - TTK Bp. 1955.
26. II. RFNK Szövetkezeti Híradó 1948. II. 2. JGYI
27. II. RFNK Jegyzőkönyv 1947. X. 9. JGYI
28. II. RFNK Jegyzőkönyv 1948. II. 25. JGYI
29. II. RFNK Jegyzőkönyv Népgyűlés. 1948 I. 9. JGYI
30. II. RFNK Jegyzőkönyv Népbírósi ülés. 1948. VI. 9. JGYI
31. Fényes szelek nemzedéke II. Akadémiai K. Bp. 1978. 1198. 1.
32. Egyéni napló. 1947. XI. 13. JGYI